

ПРОБЛЕМЪТ ЗА КЪСИТЕ ВЪЛНИ В ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ХХ ВЕК

Проф. д-р Георги Найденов, гл. ас. д-р Калоян Харалампиев

1. История и цел на изследването

Настоящото изследване представя резултатите от последната – пета част на изследването на цикличността на икономическото развитие на България през ХХ век. В предходните етапи изследването на два натурални показателя – добив на въглища и на медна руда на глава от населението, и на два ценностни показателя – цената на труда и цената на хранителните и нехранителните стоки, показаха недвусмислено и категорично наличието на четири вида вълни: а) дългите вълни на Н. Кондратиев; б) вълните с продължителност 30-40 години на С. М. Меншиков; в) строителните цикли с продължителност около 20 години на С. Кузнец; г) вълните със средна дължина, свързани с оборота на промишления капитал (Найденов, Харалампиев 2006, 2007а, 2007б, 2007с). Резултатите за късите вълни свързани с оборота на търговския капитал, обаче бяха **противоречиви**. От една страна, когато се изследва целият период на ХХ век, и при четирите динамични реда къси вълни не се откриват. От друга страна обаче, когато правихме сравнителен анализ на циклите при добива на въглища на глава от населението в двата качествено различни периода на ХХ век – до 1945 и след 1948 година се откриха вълни с дължина шест години (Найденов, Харалампиев 2007а)¹. Вълна с шест годишна продължителност се откри и в динамичния ред на надницата на обикновен работник в периода 1961-1991 година (Найденов, Харалампиев 2007б)². Считаме, че шестгодишният период може да се счита за къса вълна, въпреки че е по-голям от най-често срещаната продължителност на късите вълни – четири години. В последната статия фиксирахме проблема, като изказахме и две хипотези относно причините при изследване на целия период да липсват кратки вълни (Найденов, Харалампиев 2007с). В настоящето изследване си поставяме за цел да проверим втората от хипотезите – че е възможно къси вълни да има в двата качествено различни периода

¹ През годините, в които течеше изследването, няколкократно се наложи методът, а след това и софтуерът, да бъдат подобрявани и прецизирани. Новите резултати, получени с последната версия на метода и респективно на софтуера, се различават от цитираните и **при тях липсват къси вълни**. Считаме, че това са по-достоверни резултати, тъй като сегашният метод е по-прецизен и точен от предишния.

² При обработка на данните с новия софтуер вълната с дължина шест години остана, като се появиха и други къси вълни – с 2, 3, 4 и 5 годишна продължителност.

при динамичните редове на цената на труда и цената на хранителните и нехранителните стоки, но когато се изследва целия период на XX век те взаимно да се погасяват, както става при динамичния ред на добива на въглища на глава от населението. Вторият динамичен ред на цената на труда е с горна граница 1989 година, както е при последното изследване, а не както е при предходното – до 1991 година. Тук е моментът да експлицираме какви ни са съображенията за това. В третото ни изследване – на цената на труда, взехме периода до 1991 година, защото до този момент можеше да се построи динамичен ред. След това липсват данни за отработените човекодни от един работник в сферата на материалното производство и става невъзможно да се продължи динамичния ред. При четвъртото изследване – на цената на хранителните и нехранителните стоки съобразихме, че при ценностните показатели изследването трябва да е до 1989 година, защото след това започва ценовият шок и той силно деформира динамиката на ценностните показатели, особено ако динамичният ред продължава само няколко години след ценовия шок. Считаме че това е важно прецизиране на изследването. Така че и за двата показателя в настоящето изследване горната граница на втория период е 1989 година. Но при изследването на цените на хранителните и нехранителните стоки освен изследване на втория период с горна граница до 1989 година, сме направили и изследване с горна граница 2006 година. Считаме че при изследване на късите вълни времето от последния ценови шок през 1997 година до 2006 година е достатъчно дълго и няма да има деформации на динамичния ред, както би било, ако е само няколко години след ценовия шок.

2. Метод

За откриване на цикличните колебания сме използвали собствена модификация на бейсовския спектрален анализ, която е представена подробно в Найденов, Харалампиев (2007с).

3. Данни

Налични са данни за:

а) Добива на въглища за периода 1896-1997. Липсва информация за 1946 и 1947 година.

б) Базисните индекси на надницата на обикновен работник (при база 1895 = 100%) за периода 1896-1946;

в) Средната годишна заплата на работниците в материалното производство за периода 1948-1996. След 1996 година се въвежда нова номенклатура на професиите. Отраслите, в които се отчитат надниците и заплатите, съвпадат. Отчетена е и обмяната на парите в периода 1948-1952 година;

г) Отработените човекодни от един работник в сферата на материалното производство за периода 1961-1991.

д) Базисните индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки (при база 1898 = 100%) за периода 1899-1989. Липсва информация за периода 1946-1951, 1958, 1959 и 1971 година. При пребазирането също е отчетена обмяната на парите в периода 1948-1952 година.

Като резултат сме формирали следните динамични редове:

- ◆ добив на въглища на глава от населението за периода 1896-1945 година (продължителност 50 години, брой на наблюденията 50)
- ◆ добив на въглища на глава от населението за периода 1948-1989 година (продължителност 42 години, брой на наблюденията 42)
- ◆ добив на въглища на глава от населението за периода 1948-1997 година (продължителност 50 години, брой на наблюденията 50)
- ◆ индекси на надницата на обикновен работник за периода 1896-1946 година (продължителност 51 години, брой на наблюденията 51)
- ◆ индекси на надницата на обикновен работник за периода 1961-1989 година (продължителност 29 години, брой на наблюденията 29)
- ◆ индекси на надницата на обикновен работник за периода 1961-1991 година (продължителност 31 години, брой на наблюденията 31)
- ◆ индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки за периода 1899-1945 година (продължителност 47 години, брой на наблюденията 47)
- ◆ индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки за периода 1952-1989 година (продължителност 38 години, брой на наблюденията 38)
- ◆ индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки за периода 1952-2006 година (продължителност 55 години, брой на наблюденията 52)

4. Резултати

Получените резултати от приложението на метода са представени в таблици с номера от 1 до 9. От тези таблици се вижда, че:

а) При добива на въглища на глава от населението:

- през първия период липсват къси вълни;
- през втория период с горна граница до 1989 година липсват къси вълни;
- през втория период с горна граница до 1997 година липсват къси вълни.

Този извод противоречи на предишния наш извод (Найденев, Харалампиев 2007а). Причината за тези различни резултати е, че през годините, в които течеше изследването, няколкократно се наложи методът, а след това и софтуерът, да бъдат подобрявани и прецизирани. Новите резултати са получени с последната версия на метода и респективно на софтуера, което ни дава основание да смятаме, че те са по-прецизни от предишните наши резултати.

б) При надницата на обикновен работник:

- през първия период липсват къси вълни;
- през втория период с горна граница до 1989 година липсват къси вълни;
- през втория период с горна граница до 1991 година се появяват къси вълни с продължителност 2, 3, 4, 5 и 6 години.

Имаме известно съмнение доколко е уместно изследването на цената на работната сила през втория период с горна граница до 1991 година. Защото, както отбелязахме в третата част на изследването (Найденев, Харалампиев 2007b), след 1989 година започва принципно нов етап на социално-икономическото развитие на България. Включването на две години от новия цикъл (началото на който се характеризира с извънредно силна инфлация и свързаното с нея рязко увеличаване на номиналната цена на труда) решително деформира цикличността. На фигури 1 и 2 ясно се вижда как включването на двете години (1990 и 1991) деформира динамичния ред.

в) При цената на хранителните и нехранителните стоки:

- през първия период липсват къси вълни;
- през втория период с горна граница до 1989 година липсват къси вълни;
- през втория период с горна граница до 2006 година липсват къси вълни.

5. Анализ на резултатите

Хипотезата за взаимното погасяване на късите вълни в двата периода се опровергава от резултатите на изследването. Става много вероятно да е вярна първата хипотеза – че късите вълни не са присъщи на динамиката на икономиката и през двата периода, макар и по различни причини – през първия период защото икономиката е предимно **натурална**, а през втория период защото съвкупният капиталист – партийно-

държавния апарат има **монопол** на пазара. Дали късите вълни **по принцип** не са присъщи на „социалистическия” държавен капитализъм може да се каже след като това изследване се проведе и в други държави с подобен тип развитие, тоест държави от бившия така наречен „социалистически лагер”.

Литература:

- Найденев, Г., К. Харалампиев.** 2006. Държавният капитализъм в България и дългите вълни на Кондратиев. В: Scientific Proceedings of the Scientific-Technical Union of Mechanical Engineering. IV International Scientific Conference “Management and Engineering ‘06”
- Найденев, Г., К. Харалампиев.** 2007а. Цикличността на икономическото развитие на България през XX век (натурални показатели – 2). В: Толерантност и нетърпимост в международните отношения. Сборник с доклади от научна конференция. Университетско издателство на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, Варна
- Найденев, Г., К. Харалампиев.** 2007б. Цената на работната сила в България през XX век и дългите вълни на Кондратиев. Сп. „Социологически проблеми”, 3-4/2007 (под печат)
- Найденев, Г., К. Харалампиев.** 2007с. Цикличността в равнището на цените на хранителните и нехранителните стоки в България през XX век. Сп. „Икономически алтернативи”, 6/2007

Таблица 1

Открити цикли в добива на въглища на глава от населението за периода 1896-1945 година

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	15,975	6,3
22	0,046	-0,3
58	0,038	-17,7
17	0,033	-4,9

Таблица 2

Открити цикли в добива на въглища на глава от населението за периода 1948-1989 година

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
174	3,805	48,7
23	0,400	-3,6

Таблица 3

Открити цикли в добива на въглища на глава от населението за периода 1948-1997 година

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
169	3,752	48,9
22	0,326	-0,4
15	0,161	-5,2
40	0,147	17,3

Таблица 4

Открити цикли в базисните индекси на надницата на обикновен работник (при база 1895 = 100%) за периода 1896-1946

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	288817,86	12,1
23	2564,37	0,2
17	1908,33	-4,1
38	1686,88	4,7
13	1357,31	-3,6
11	1161,76	5,0
71	1007,89	-32,0
27	732,60	-6,9
9	669,12	4,0
8	657,62	1,4
14	491,58	5,7

Таблица 5

Открити цикли в базисните индекси на надницата на обикновен работник (при база 1895 = 100%) за периода 1961-1989

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	8052938,98	59,2
32	11687,17	-7,4

Таблица 6

Открити цикли в базисните индекси на надницата на обикновен работник (при база 1895 = 100%) за периода 1961-1991

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	14447908,44	66,5
32	63264,92	-4,4
18	51100,45	3,7
12	41334,68	-1,8
9	38198,65	4,4
7	32849,31	-3,4
6	39748,50	-0,8
5	29737,06	0,1
10000	2976729,20	76,2
2	114152,89	0,0
33	23309,75	-7,7
3	19605,08	-0,7
4	15757,78	-0,6

Таблица 7

Открити цикли в базисните индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки (при база 1898 = 100%) за периода 1899-1945

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	285164,71	11,5
22	2157,52	1,8
17	1192,62	-4,0
12	819,08	-0,5
26	756,31	-9,1
8	733,78	-0,1
47	629,00	-5,3
10	595,72	-1,7
7	508,59	-0,7

Таблица 8

Открити цикли в базисните индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки
(при база 1898 = 100%) за периода 1952-1989

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	769598,12	-18,1
42	7462,95	2,3
20	3430,18	9,2
9	1580,39	1,6
14	1298,34	-3,4
10000	16992,45	10,0
8	1063,93	-1,9

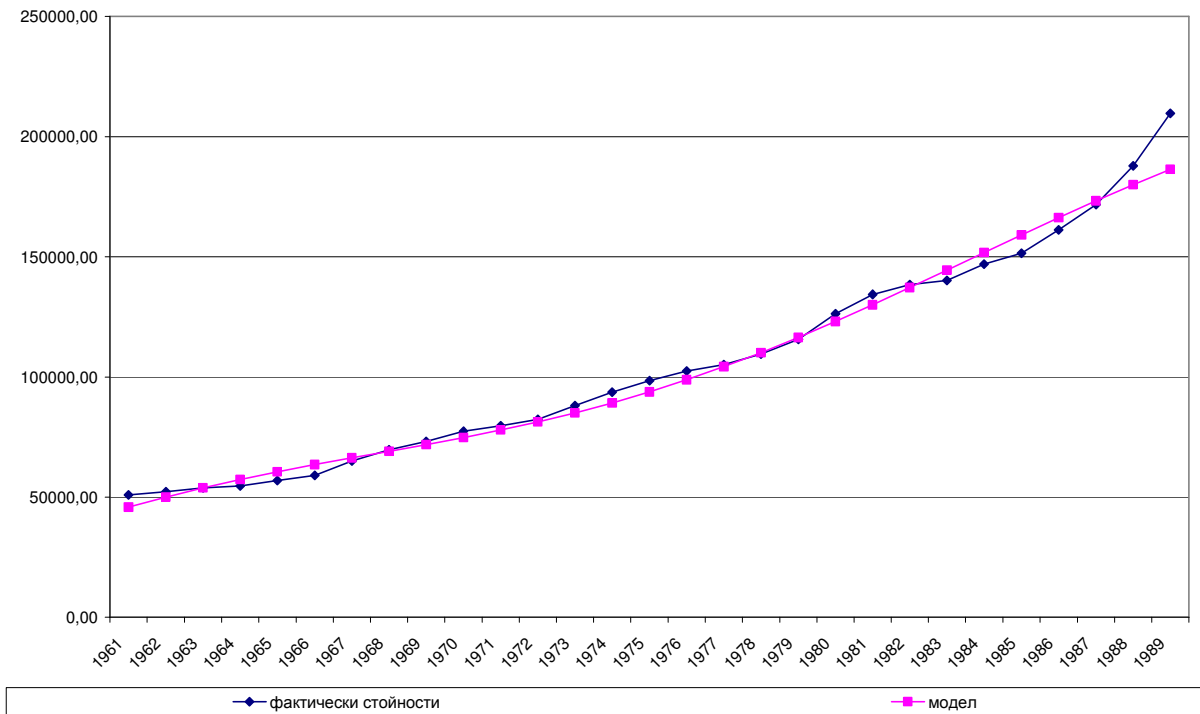
Таблица 9

Открити цикли в базисните индекси на цените на хранителните и нехранителните стоки
(при база 1898 = 100%) за периода 1952-2006

Период	Амплитуда	Начало (База 1895 = 0)
10000	3326420938,07	73,4
53	39391282,20	-5,0
29	22350789,60	-13,0
19	11277351,21	7,8
14	6318495,33	4,0
9	4851333,76	2,2
8	4425500,46	-2,4

Фигура 1

Базисни индекси на надницата на обикновен работник (при база 1895 = 100%) за периода 1961-1989

Фигура 2

Базисни индекси на надницата на обикновен работник (при база 1895 = 100%) за периода 1961-1991

